

IDIAY LANGIT, AWAN LANIT

Ti sarita nga **Idiay Langit, Awan Lanit** ket pakasaritaan ni Cesar Calpito. Maysa nga aktibista a nagturpos idiay UP Diliman ngem nakastrek iti trabaho iti Bureau of Internal Revenue. Kasano ngata iti panagtrabaho ken panagbiag ti maysa nga aktibista iti uneg ti maysa a kontrobersial nga opisina ti gobierno? Mamentenar ngata ni Cesar dagiti prinsipiona a kas aktibista wenno isuna ti lamuten ti sistema?

IDIAY LANGIT, AWAN LANIT

i.

Urayak la naipdokan iti kellaat nga itatan-aw ni Atty. Buduan iti ngatuen ti *cubicle*-ko bayat a mangal-aldawak. Dagusak nga imminom iti danum tapno maiduron ti nagsaet a nakayasan a bungat' marunggay iti karabukobko.

“Mr. Cesar Calpito!” kasla lumugsot dagiti bukel ti mata ti abogado iti kadakkel ti mulagatna. “Agsolsoloka manen a mangmangan! Apay karugitnakami ta dimo kayat nga umay ramanan ti pina-*cater*-ko a pangaldawtayo?”

“Sanmet, sir, ngem adda ngamin balonko,” nagbanarbar ti bozesko. “Ken diakto met la makan dagidiay nakaidasar iti *buffet* dita conference room, sir.”

“Ket dimo kankanen dagiti maiparit kenka a!” nagngilangil a kasla binunar a kabalio ni Atty. Buduan. “Mabalinmo met a bagkaten ta balonmo ta umayka sumango uray dika mangan kadagiti naidasar! Ti importante ket umayka met makigeddang a mangaldaw sagpaminsan!”

Pettat nga inwagisna ti tammudona, sa intuloynat' nagsermon. “Barok, nasisita ti panagsasango a mangan ta tanda daytoy ti panagkaykaysa. Kitam ni Apo Hesus, immadu dagiti disipulona gapu iti pannakidaydayana.”

“Apay iramramanyo ni Apo Hesus?” naitanamitimko.

“Natkunam?” kimmusilap ti abogado.

“Despensarenyon, kunak, sir,” pinagtipkelko dagiti dakulapko a kaslaak la ag-*Ave Maria*. “Bay-anyo, sir, ta umayakto makisango inton maminsan.”

Immanges iti nauneg ni Atty. Buduan, sa nagsanamtek. “Ala, ituloymon ti mangan ta innak metten idiay conference room baka maibusanak iti igado.”

Agpapaayak nga Information Officer iti Revenue District Office ti BIR a paghepean ni Atty. Valentin Buduan. Agtallo bulanko pay laeng ditoy ngem liman nga aldaw ti naipilak a *sick leave*. Ta iti maikatlo a lawas iti panagserbik iti BIR, nayospitalak gapu iti *acute pancreatitis* - sakit iti dakkel a glandula iti tian a tumultulong iti pannakarunaw dagiti kanen. Isut’ gapuna nga imbalakad ti doktor a liklikak pay laeng dagiti nalanit a taraon.

Ngem nalaingakun. Ta kalpasan iti lima aldaw a pannakai-*confine*-ko, nagdietaak iti nasurok makalawas; nateng ken ikan laeng dagiti sinsindak. Ket idi napanak manen nagpa-*check-up*, nakita ti doktor nga awanen ti letteg iti *pancreas*-ko. Nasayaaten ti situasion ti salun-atko; mabalinak manen a rumaman iti adobo, longanisa, crispy pata, liempo ken tay paborito ni Atty. Buduan nga igado. Kontrolek laketdi ti kaadu ti kanek, mabalinkon ti agsida iti nalanit; awanen maiparit.

Ngem diak imbagbaga daytoy iti opisinami. Minentenarko nga nateng-ikan pay laeng ti mabalinko nga ilabay. Ammok a basol ti panangilimedko a nalaingakun, ngem patiek a dakdakkell a basol ti mangipauneg kadagiti taraon a naggapu iti binibirkog nga aramid - kas iti linawas a pa-*buffet* ti hepemi. Ta uray nabiiitak pay ditoy nga opisina, adut' naammuakon a *modus* ken *hocus pocus*.

Kas iti pamakan ita ni Atty. Buduan. Dinutdotna daytoy iti *tax seminar* nga inwayat ti opisinami. Dua nga aldaw ti aktibidad ngem inleppasda iti maysa laeng nga aldaw, sa nagpapirmada iti *attendance* a para dua nga aldaw tapno kampay idi natungpal ti *schedule*. Ket 'tay *buffet* a para koma kadagiti partisipante iti maikadua nga aldaw ti seminar, pagsasanguan itan dagiti kaopisinaak dita conference room. Wen, ti conference room a naisangrat a pagtataripnongan, nagbalinen a pagdidilotan.

Maysa laeng dayta kadagiti *mahika* a maipakpakat iti uneg ti pagtrabahuak. Malagipko la ket ngarud dagiti balikas ni mamangko idi impadamagko a naawatakun nga empleado iti BIR.

Siguradoka a ditat' kayatmo a pagtrabahuan? Nakasaganakan a manglipat ti kinaaktibistam idiy UP Diliman a nagturposam? Nakasaganakan a mangarakup kadagiti kinaskastigarmo a realidad iti panagbiag? Nagadu dagiti pribado a kompania a mangayat a mangala kenka gapu iti laingmo nga agsurat, apay a dita pay laeng ti pinilim a serkan? Agpanunotka a nalaing, nakkong.

“Agtugawka, Cesar,” kinuna ni Mrs. Arzadon, ti HR Officer-mi.

Nagin-innayadak a nagplastar iti tugaw iti sango ti lamisaanna.

“Pinaayabanka ta imbilin ni hepe a balakadanka,” insamirana a kinudkod ti buy-ongna.

“Madlawanna kano ngamin a likliklikam ti linawas a pa-*buffet*-na.”

Pinerrengnak ni Mrs. Arzadon, sa nagtinging-tingig. “Ammom, Ces, agpampamakan ni Atty. Buduan tapno tumibker pay ti linnangentayo ditoy opisina. Ta no natibker ti linnangentayo, napimpintas met laeng ti panagserbitayo kadagiti umili.”

“*Balbalatong! Tapno awan manglukais kadagiti aramidna, kunayo a!*” diak naigawid ti nagtanamitim.

“Natkunam?” insarang ti HR Officer ti kannawan a lapayagna.

“Nalanit ngamin dagiti maidasdasar iti *buffet*, kunak, mam,” nagkanuskosak. “Ammoyo met a diak pay laeng makasida iti adda lanitna, mam.”

“Agul-ulbod ka, Ces,” pettat a nagmurareg ni Mrs. Arzadon. “Wen, ammok a nayospitalka gapu iti *acute pancreatitis*, ta siak ngarud ti nangiproseso ti *sick leave*-mo. Ngem *for your information*, Mr. Information Officer, kasta met ti nagbalin a sakit ni lakayko itay napan a tawen.”

Nariknak ti panaglabaga ti rupak. Naglulumba dagiti saludsod iti panunotko. Kayatna a sawen, ammo ni Mrs. Arzadon a mabalin a mapukaw ti letteg iti *pancreas* iti uneg ti makalawas? Kayatna a sawen, ammona a nalaingakun? Kayatna a sawen, ammona a mabalinkon ti mangan kadagiti nalanit a taraon?

“Wen, Ces, ammok a mabalinmon ti mangan kadagiti nalanit a taraon,” kasla nabasa ti HR Officer ti panunotko. “Ken ammok a ti pudno a rason a dika makisangsango kadakami a mangan ket ti *attitude problem*-mo.”

Intartarus ni Mrs. Arzadon ti nanglektiur kaniak maipapan iti *attitude problem* wenno naalas a panagugugali. Imbatadna nga adu a klase daytoy; ngem ti *attitude problem*-ko kano ket managtagibassitak. Mabalin kano a nalimed a tagtagibassitek dagiti kaopisinaak ta probinsia laeng ti nagturposanda. Idinto a siak ket *Magna Cum Laude* iti Journalism iti UP Diliman; dandanik payen malpas ti *Master’s Degree*-k iti Development Communication iti UP Open University.

“Nababa ti panagkitam kadakami, Ces,” miningmingannak ti HR Officer. “Isu a dimo kayat ti makisango kadakami a mangan.”

“Sanmet, mam,” nagdumogak a nagkarawa iti maisungbat. “Bay-anyo, mam, ta sumangoakto metten iti sumaruno a pamakan ni hepe.”

Kellaat a linibag ni Mrs. Arzadon ti lamisaanna; urayak la nag-*Maykan, Cesar!*

“Dayta man ti kunak, Ces!” nagpalakpak iti awan unina ti HR Officer. “Ket *timing* unay ta adda manen pamakan ditoy opisinatayo inton bigat ta kanaganan tay buridek ni hepe. Isuna laeng ta saan a *buffet*, maikabilto lattan iti *styro* ti maibunong a pangaldawtayo.”

Intartarusna nga inlawlawag a saan pay laeng a mabael ti *caterer* ti agisagana iti *buffet* inton bigat ta kurang ti taona. Nagtalaw kano ngamin dagiti dadduma a *helper*-na ta kanayon a maladaw ti sueldoda. Nasakit unay ti nakem ti *caterer* ta pati tay kursunadana unay nga empleadona ket nagbugsong.

Wen gayam, ti *first name* ni Mrs. Arzadon ket Maritess.

iii.

Gapu ta maysa kilometro laeng ti kaadayo ti kaserak manipud iti opisina, nagnagnaakun a nagawid.

Nabannayat dagiti addangko ta agin-indurog pay laeng iti barukongko ti imbaga ni Mrs. Arzadon a managtagibassitak. Diak libaken, ammok ti dumillaw; ngem diak ammo ti mangtagibassit. Ta no managtagibassitak, saanko koman a naitured ti nag-*community immersion* iti kaiskuateran idi kolehioak?

Addaakun iti maikatlo a tawen iti Journalism idi nagkamengak iti Makabayang Iskolar ng Bayan wenno MIB – gunglo dagiti aktibista nga estudiante iti UP Diliman. Paset iti *training*-mi iti MIB ti *community immersion* wenno ti panagindegmi iti makalawas iti lugar dagiti kapapanglawan kadagiti napapanglaw iti pagilian.

Iti maysa nga *squatters area* iti Metro Manila iti nakaipalapak. Nakipagnaedak iti pagarian dagiti agpidpidot ti basura. Nagindegak iti balay a naaramid iti nagsasaip a tabla, mapirpirsay a lawanit, nagkupasen a lona ken supot ti semento. Tapno adda igatangko iti isaangko - ta di maipalubos ti agitugot ti kuarta iti *community immersion* - nagpidpidotak kadagiti botelia, plastik ken landok nga ilakok iti *junk shop*. Iti uneg ti makalawas, ti napigket a pul-oy ti basura ti palidko iti agmalmalem ken ulesko iti agpatnag. Wen, nagbiddut ni Mrs. Arzadon iti panangawagna kaniak a managtagibassit.

Iti asideg dayta a kaiskuateran, adda dakkell a pasdek gobierno. Agtiltilmonkam nukua no makitami dagiti agsasaruno a makan a maiserserrek iti pasdek; nangnangruna tay *lechon*-da a sumilsilap iti lanitna. Iti makalawasko iti *community immersion*, namindua daras a nakitak a nagpadayada iti pasdek gobierno.

Malagipko la ket ngarud ti panagtungtongmi idi ken ni Manong Goning a panglakayen iti *squatters area*. Taga-Nangguyudan, Paoay isuna ngem nasurok tallopulo tawenen nga agnanaed iti dayta a kaiskuateran.

Manong Goning: “Linawas a kastada dita, naglalaingda a mangan. Napia koma no dimi ammo nga aggaput’ buis ti umili ti pagpadpadayada. Isu a no addakanton iti gobierno, Ces, dika sumangsango iti kasta a pamakan. Ta kasla kankanem nukuan dagiti kailiam.”

Siak: “Awan balakko a sumrek iti gobierno, Manong.”

Manong Goning: “Ne, ket apay awan? Isu ngarud nga addaka ditoy ita tapno makitam dagiti parikut iti gobierno. Ta dagitanto a parikut ti kontraen ken koreherem inton makastrekkan iti gobierno. Ces, tapno maalawmo ti malmalmes, masapul a tumapogka iti danum.”

iv.

“Ces, naireserbakon dagitay paboritom,” impasabat ni Manong Sixto, ti lakay nga agtagikua iti paboritok a karinderia. “Inabraw ken linengta nga ikan.”

“Thank you, ‘nong” inyisemko.

“Nangidulinakon tapno dika maibusan,” kinuna ti lakay. “Ammok met a dagitat’ paboritom a pamigat, pangaldaw ken pangrabii.”

Dagita laeng ngamin ti or-orderek idi ta kaamakko nga adda maisar-ong iti karinderia a kaopisinaak; maduktalanda nukuan nga agpampammarangak laeng nga adda sakitna. Ngem gapu ta natiklon ni Mrs. Arzadon a nalaingakon, saanen a nasisita nga agpammarangak pay. Mabalinko koman ti agorder iti masida nga adda lanitna. Nupay kasta, diak kayat a pabainan ni Manong Sixto; ti inreserbana nga inabraw ken linengta nga ikan ti pinamigatko.

Bayat iti pannanganko, nakabukelak iti plano tapno malibasak ti pamakan ni Atty. Buduan inton aldaw. Simple lang. Dua ti selponko ngem maysa laeng ti ir-iruarko; nakadulin iti *backpack*-ko ti maysa. Inton dandani pangngaldaw, pagringek ‘toy nakadasar a selponko babaen iti nakadulin a selpon. Agintatarayakto iti ruar a kampay idi adda sungbatak nga *emergency* nga awag, sa bulonkonton nga agraysikel nga umay mangaldaw ditoy karinderia.

“*Where there’s a will, there’s a way!*” nakunak iti bagbagik. Inleppasko ti pamigatko, sa nagturongak iti opisina.

v.

Urayko la natilmon tay mulmulmulak a *Halls* iti kellaat nga itatan-aw ni Atty. Buduan iti ngatuen ti *cubicle*-ko. Dinarasko nga intanguap ti *mineral water* iti abayko tapno saan nga agsullat ti kendi iti karabukobko.

“Mr. Cesar Calpito!” kasla lumagto ti pustiso ti abogado iti kalawa ti isemna. “*At last!* Nakumbinsirka met laeng nga umay makisango kadakami a mangan. Maragsakanak ta pagustuannak met laeng , barok.”

Pettat nga inwagisna ti tammudona, sa intuloynat’ nagbitla. “Igado ken liempo ti sidatayo ita, Ces. Nalanit ngem naimas! Maysa pay, kasapulan met ti bagitayo ti lanit sagpaminsan. Ken kaano pay ramanantayo dagita a putahe? Inton mataytayon? Laglagipem, idiy langit, awan lanit!

“*Mapanka ngarud langit, aya?*” naitanamitimko.

“Natkunam, Ces?” pinerrengnak ti abogado.

“*Happy birthday* iti buridekyo, kunak, sir,” nangibulosak iti plastik nga isem. “Sapay koma ta matungpal amin nga arapaap ti anakyo!”

Nanggiit ni Atty. Buduan, sa ginaw-atna a tinapik ti abagak “*Thank you, Ces!* Agkikitatay iti *conference room* inton madamdama.”

Naglabas dagiti oras. Alas onse singkwentan. Dimtengen dagitay naka-*styro* a makan; naidiretsodan idiy *conference room*. Sigurado nga adda idiyen da Atty. Buduan ken ni Mrs. Arzadon. Maysa maysa metten dagiti kaopisinaak nga agturong iti pagdidilotan. Masapul a pagringekun ti selponko tapno adda pay la makasaksi iti sinsinan *emergency* nga awag kaniak.

Inruarko ti nakadulin a selponko, sa dagusko nga in-*on*. Madi ag-*on*. Pinadasko manen. Madi latta. Miningmingak ti *gadget*; napawingiwingak. Nalagipko a nasurok makalawasen a diak nai-*charge* ti bateriana; naladawen no ag-*charge*-ak pay laeng. Napaay ti plano a sinangalko iti sango ti inabraw ken linengta nga ikan.

v.

Sipsipatek pay laeng ti musingko idi adda nagngegko a nagkanabtoug. Sa sinaruno ti maysa pay a kanabtuog. Sa nagsasarunonen a kanabtuog. Kalpasanna, bimtaken dagiti asug ken ugaog. Aggapu dagitoy iti *conference room*.

Dagusak a timmakder, sa napanko pinukkawan dagiti dua a guardia a madamat' tungtongda iti asideg iti *gate*. Arintarayenkam a nagturong iti *conference room*. Idi maluktanmi ti kuarto, limtuad ti makapaseggar a buya. Da Atty. Buduan, Mrs. Arzadon ken agarup duapulo a kaopisinaak ti agkuykuyegyeg iti suelo. Aglablabutab dagiti ngiwatda. Ap-apputenda da dagiti buksitda. Agan-anug-ogda iti nakaro a sakit. Nagkaiwara iti conference room dagiti naka-*styro* a makan. Nasabidonganda.

Sinsao, tinarayko ti telepono iti opisina, sa immawagak iti City Hospital, Provincial Hospital ken Department of Public Safety. Immandarko met kadagiti guardia a kontakenda iti PNP ta i-*report*-da ti pasamak.

Kalpasan iti sumagmamano a minutos, nagsasarunon dagiti ambulansia a simmangpet iti opisina. Timmulong pay dagiti *volunteer organizations* iti pannakaitaray dagiti biktima iti ospital. Pagpiaanna, awan pimmusay iti insidente. Da laeng Atty. Buduan ken Mrs. Arzadon ti nagkritikal gapu ti kaadu ti nakanda.

Babaen met kadagiti impormasion nga inted dagiti guardiami, dagus a natiliw ti PNP ti *caterer* a nangideliver kadagiti nasabidongan a makan iti opisina. Apagisu a tumalaw koman daytoy iti pagnanaedanna idi dumteng dagiti polis.

Nagbalin a kontrobersial dagiti imbulgar ti *caterer* iti interbiu kenkuana ti media a nai-live iti *Facebook*.

“Wen, sinabidongak ida ta isuda ti rason a nalugi ti negosiok. Adu a pasuksok ti intedko kadakuada tapno siak a kanayon ti alaenda a caterer. Naggagetda nga agpa-cater. Naggagetda a mangan. Ngem nagsadotda met a mangiproseso kadagiti singsingirek a bayad. Isu a naibus ti kapitalko. Pinanawannak dagiti taok. Pati ni Ricky nga ay-ayatek unay, pinanawannak payen.”

vi.

Alas singko medyan idi addaak iti karienderia ni Manong Sixto.

Inarakupnak ti lakay ta impagarupna kanon a nairamramanak a nasabidongan. Sanak la inibbatan idi mangngegna a naguni ti buksitko.

“Mabisinka, Ces?” inamad ni Manong Sixto. “Tay dati?”

Immisemak. “Saan, ‘nong. Isukatannak man ta igado ken liempo.”

“Ana?” nagmurareg ti lakay. “Kayatmo met lat’ nalanit, aya?”

“Kaanonto pay a rumamanak iti nalanit, ‘nong? Inton matayak? nagdusngiak. “Laglagipem, ‘nong, idiy langit, awan lanit!”